

BÖLGESEL REKABET GÜCÜNÜ ARTIRMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR

Prof. Dr. Neşe KUMRAL

Ege Üniversitesi, İktisat Bölümü

Özet

Bu çalışmada ilk olarak OECD'nin bölge sınıflaması esas alınarak, bölgesel rekabet gücünü artırmaya politikalarla politikalarla yer verilecek ve özellikle metropol bölgelerin rekabet gücünü artırmaya yönelik politikalar üzerinde durulacaktır. Bazı alanlarda hem rekabet eden hem de işbirliği içerisinde olan firmalar, sofistike tedarikçiler, kaliteli yabancı sermaye yatırımları, bilim parkları, geniş akademik bir topluluk, meslek odaları, kalkınma ajansları vs.- bulunduğu metropol bölgeler firmalara, geniş bilgi tabanı şeklindeki yerel dışsallığın faydalarını içselleştirme olanağı sağlarlar. Başka bir deyişle, bu tip bölgelerde daha fazla bilgi (kodlanmış ve örtük bilgi) parçasına ulaşabilen firmalar, daha fazla yeni bilgi kombinasyonu (yeni ürün, süreç, pazar vs.) oluşturma ve dolayısı ile bilgiye dayalı artan getiri yaratma fırsatı elde etmektedirler. Bu nedenle bugün, metropol bölgelerin rekabet gücünün artırılması ulusal ve bölgesel kalkınma politikalarının en önemli amaçlarından biri haline gelmiştir. Bu çalışmada ikinci olarak, Türkiye'de uygulanan bölgesel politikalar metropol bölgelerin rekabet gücünü artırmaya yönelik politikalar açısından değerlendirilecek ve bu bölgelerin bilgiye dayalı artan getiri yaratma kapasitesini artırmada anahtar role sahip sektörler ile Türkiye'deki metropolle- rin sektörel yapısı karşılaştırılacaktır.

GİRİŞ

1970'lerin başında ulusal ekonomilerin Bretton Woods sistemiyle kontrolünün sona ermesiyle birlikte başlayan dönem, birçok araştırmacı tarafından "küresel ekonomi" olarak adlandırılmaktadır (Amin ve Thrift, 1996:2). Bu yeni dönemde sınırlar arası ekonomik ilişkiler ve uluslararası ekonominin entegrasyonu büyük ölçüde güçlenmiş; üretim faktörlerinin, mal ve hizmetlerin akışkanlığındaki artış, dünya ekonomisindeki ekonomik bağlantıların genişleyip derinleşmesine ve buna bağlı olarak uluslararası ticaret ve kaynak akışlarına ilişkin geleneksel analiz ve politikaların değişmesine yol açmıştır (Cook ve Kirkpatrick, 1997:55).

Aslında ekonomik faaliyetin uluslar arasılaşması yeni bir gelişme değildir. Modern sanayi tarihinin büyük bölümünde yani 18.yüz yılın üçüncü çeyreğinden bu yana, mallar, hizmetler ve finansal varlıklara ilişkin ticaret, uluslararası ticareti gerçekleştirmenin en temel şekli olmuştur. 1914' lü yıllardan itibaren firma içerisindeki kaynakları ve becerileri transfer edebilen doğrudan dış yatırımlar, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlenmesinde (özellikle metropolitan ülkeler ve koloniler arasında ve Kuzey Amerika ve Batı Avrupa arasında) rol oynamaya başlamıştır. Ancak doğrudan dış yatırımların İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar, malların ve hizmetlerin dış pazarlara dağıtılmasında kayda değer bir rolü olmamıştır (Dunning, 1994, 1998).

Bretton Woods ve GATT kurumlarının ticaretin liberalleşmesine ilişkin uygulamaları ve bununla birlikte ticaret ve ödemeler için uluslar arası bir ekonomik sistem geliştirmeleri, İkinci dünya savaşından sonraki kırk yıl içerisinde ekonomik faaliyetin dünya çapında yayılmasını sağlamıştır. Bu süreç ulus devletlerin kontrolünde yürütülmüştür. 1950 ve 60' larda karşılıklı ekonomik bağımlılık, esas olarak, ürün ve hizmetlerin değiştirilmesi yoluyla yayılmıştır. Ülkeler arasında teknoloji ve diğer soyut değerlerin transferi büyük ölçüde ara ve nihai ürünlerin değişimi şeklinde olmuştur. Bu dönemdeki doğrudan dış yatırımlar 1980 sonrası ile karşılaştırıldığında görece olarak önemsiz kalmaktadır (Hamdani, 1995:2).

Doğrudan dış yatırımlarda, özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren çok önemli artışlar olmuştur. Küreselleşmenin anahtar belirtilerinden biri olarak kabul edilen bu artış, dünya üretimi ve ticaretindeki artışın önüne geçmiştir. Dünya çapında doğrudan dış yatırımlardaki artışla birlikte üretim düzeyinde gelişen derin entegrasyon, uluslararası ekonomi dönemini karakterize eden ve mal ve hizmet ticareti yoluyla gerçekleşen sığ entegrasyonun, yerini almıştır. Üretim düzeyinde gerçekleşen derin entegrasyon, bir ürün için araştırma, tasarım, üretim ve pazarlama gibi katma değer yaratmayı ard arda bir araya getiren işlem ve aşamaları (üretim sürecini) farklı coğrafyalarda ve farklı işlemciler (üretim birimleri - Transnational Company-TNC, Multinational Company-MNC) aracılığıyla bir merkezden düzenlemeye dayanmaktadır (Erdut, 1998:26, Ivarsson, 1996:3). Başka bir ifade üretimde düzeyindeki derin entegrasyon, farklı coğrafyalarda yürütülen ekonomik faaliyetin, belirli bir amaca yönelik, fonksiyonel bütünlüğü olarak tanımlanabilir (Asheim ve Dunford, 1997: 445-457).

Aynı ürüne ilişkin üretim süreçlerinin farklı coğrafyalarda yürütülebilmesine bağlı olarak, bölgeler arasında global düzeyde fonksiyonel bir işbölümü, doğmuştur.

Bir bölgenin global düzeydeki işbölümü içindeki fonksiyonu veya TNC'ler tarafından oluşturulan katma değer ağı içindeki yeri, rekabet avantajını belirleyen faktöre bağlıdır. Rekabeti kaliteli ve sıradan rekabet (fiyat rekabeti) olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Kaliteli ya da sürdürülebilir rekabetin temelini oluşturan yenilikler; yeni bir malın üretimi, malın kalitesini yenileme, yeni bir üretim tekniği geliştirme, yeni piyasalara açılma, yeni bir hammadde kaynağı bulma veya

var olanı ele geçirme ve sanayinin yeni bir organizasyonu şeklinde tanımlanabilir (Schumpeter, 1974:67; Morgan, 1997:492)

Bölgeler arasındaki fonksiyonel işbölümü ve bu işbölümünde yeniliklere dayalı rekabet gücünün sağladığı avantaj nedeniyle (uluslar arası piyasalarda sürekli ve önemli bir pay (Giunta ve Martinelli, 1995:), gerek akademik çevreler gerekse de karar birimleri açısından, özellikle 1980 sonrasında ülke, bölge ve şehir düzeyinde rekabet gücü (competitiveness) kavramı çok önem kazanmıştır. Yeni eğilimin temel vurgusu, bilgi ekonomilerinin şekil verdiği yeni rekabet ortamı ve yeni global piyasalarda var olabilmenin en önemli koşulu olarak, rekabet gücünün gösterilmesi ve rekabet gücü tarafından belirlenen ekonomik büyüme ve refahın yönetimi ve organizasyonunda, “Bölge”nin anahtar kavram olarak ele alınmasıdır.

Günümüzde ABD, İngiltere, Belçika, İtalya, Hollanda ve Japonya gibi pek çok ülkede, rekabet gücünü belirleyen faktörleri değerlendirmek ve bunları geliştirmek üzerine politikalar geliştirmek, resmi kurumların görevi haline gelmiştir. Bu konuda ABD, ekonominin rekabet gücünü raporlamak ve desteklemek üzere devlete bağlı Rekabet Politikası Konseyi oluşturarak öncülük yapmıştır. Benzer şekilde Avrupa Komisyonu, Avrupa Rekabet Konseyi’ni oluşturmuş ve AB ekonomisinin performansı üzerine düzenli Rekabet Raporları hazırlamaya, başlamıştır. AB’de rekabet konusu, özellikle ABD ile AB arasındaki rekabet gücü farkını kapatmak ve AB’yi 2010 yılında dünyanın en dinamik bilgi ekonomisi haline getirmek amacıyla taşıyan Lizbon büyüme stratejisiyle birlikte şekillenmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra, rekabet gücünün kaynakları ve bunların ölçümü üzerine çalışan bir çok özel organizasyon ve danışman kuruluş (Dünya Ekonomik Forumu - İsviçre, Rekabetçilik Enstitüsü – İspanya, Rekabetçilik Konseyi – ABD ve Strateji ve Rekabetçilik Enstitüsü – ABD) faaliyet göstermeye başlamıştır (Kitson, Martin, Tyler, 2004:991-999).

REKABET GÜCÜ KAVRAMI

Bu kısımda rekabet gücü kavramının, mikro ekonomi, makro ekonomi ve bölgesel düzeydeki tanımlarına yer verilmiştir.

Mikro Ekonomi: Bu düzeyde rekabet gücü genel olarak firmanın rekabet etme, büyüme ve karlılık konusundaki performansını ifade etmek için kullanılır. Performansın yüksek olması, firmanın açık piyasa kurallarına uygun bir şekilde (fiyat, kalite vb. açılarından) istikrarlı ve karlı olarak üretim yapması ve daha büyük bir pazar payı elde etme konusunda başarılı olması anlamına gelir.

Rekabet gücünün ölçümünde çoğunlukla, firmanın çıktısı ile ilgili performans göstergeleri kullanılır. Bu açıdan en önemli gösterge firmanın verimlilik değerleridir. Rakiplerine göre aynı düzeydeki üretim miktarını daha az girdi kullanarak üretme yeteneğine sahip olan firmalar, rekabet gücü açısından rekabet ettikleri piyasalarda avantajlı bir konumda olacaklardır. Rekabet gücü anlamına gelen verimlilik

ise firmanın “girişimciliğine” bağlıdır. Firmanın girişimciliği, firmanın üretim sürecinde yenilik yaratma, yeni ve özel piyasalara farklı ve geleneksel olmayan yöntemlerle ulaşma ve yeni veya yeniden tasarlanmış mallar ve hizmetler üretme kapasitesi tarafından belirlenir. Dolayısıyla firmanın rekabet gücü sadece verimliliğin etkinlik temelli tanımıyla sınırlandırılmaz, aynı zamanda benzersizlik ve kaliteden kaynaklanan ürün ve hizmet değerlerine dayalıdır (Bristow 2005, Cambridge Econometrics 2003).

Makro Ekonomi: Bir ülkenin rekabet gücünün artırılması ekonomi politikasının temel amaçlarından biri olarak gösterilmektedir. Ancak ülke düzeyindeki rekabet gücü kavramı ile firma düzeyindeki rekabet gücü kavramı birbirinden farklıdır. Bu farklılıkları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Bir ülke ve bir firma arasında benzerlik kurmak yanlıştır. Çünkü başarısız bir firma iş dünyasından dışlanabilir, ancak bir ülke için böyle bir “alt-çizgi” yoktur.
- Firmaların pazar payı için rekabet etmelerine ve bir firmanın başarısının diğerlerinin başarısızlığı pahasına olmasına rağmen, bir ülkenin veya bölgenin başarısı, diğer ülke veya bölgeler için yeni fırsatlar yaratabilir ve ülkeler arasındaki ticaret “sıfır toplamlı” bir oyun değildir.
- Eğer rekabet gücünün bir anlamı, tanımı varsa o da, verimliliktir. Ulusal yaşam standartlarındaki artış, verimlilikteki büyüme oranı tarafından belirlenir (Krugman, 1994).

Yukarıda belirtilen bu üç nokta, makro-ekonomi düzeyinde rekabet gücü kavramının temel vurguları olarak da bilinmektedir. Bu düzeydeki rekabet gücü kavramına ilişkin şu noktalarda görüş birliği bulunmaktadır: Bir ülkenin ekonomik performansındaki artışın bir diğer ülkenin ekonomik performansı pahasına olmaması ve verimliliğin rekabet gücünün temel unsurlarından birisi olması. Bu durumda makro düzeyde rekabet gücü kavramının tanımı şu şekilde yapılabilir:

“Bir ülkenin rekabet gücü, serbest ve adil piyasa koşullarında ülkenin, uluslar arası piyasalarda kabul gören ürün ve hizmetler üretirken, eş zamanlı olarak vatandaşlarının reel gelirlerini de arttırabilme derecesidir. Ulusal düzeydeki rekabet gücü, yüksek verimlilik performansına ve ekonominin üretimini, sonuçta yüksek reel gelirlere yol açacak yüksek düzeyde verimli faaliyetlere kaydırma yeteneğine, dayalıdır. Rekabet gücü, artan yaşam standardı, istihdam olanakları ve bir ülkenin uluslar arası yükümlülüklerini yerine getirebilme yeteneğiyle ilgilidir” (The Report of the President’s Commission on Competitiveness, 1984).

Bölgesel Rekabet Gücü: Bugüne kadar bölgesel düzeyde rekabet gücünün tanımı ve ölçümü konusunda tam bir görüş birliğine ulaşılamamışsa da, çok genel anlamda bu kavram; bir bölge veya şehrin, ulusal ve özellikle de küresel ihracat pazar payında, diğer bölge veya şehirler ile yaptığı rekabetteki başarısı ile birlikte,

yüksek ve sürdürülebilir bir gelir düzeyi sağlayabilme yeteneği olarak, tanımlanabilir (Kitson, Martin, Tyler , 2004: 991).

Tablo 1. Bölgesel ve Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler

Altyapı ve Ulaşılabilirlik	İnsan Kaynakları	Üretken Çevre
Temel Altyapı Otoyol Demir Yolu Hava Mülkiyet	Demografik Eğilimler Kalifiye İşçilerin Göçü Çeşitlilik	Girişimcilik Kültürü Pazara Giriş İçin Az Engel Risk Alma Kültürü Sektörel Yoğunlaşmalar Denge / Bağımlılık İstihdam Yoğunlaşması Yüksek Katma Değerli Aktiviteler
Teknolojik Altyapı Bilgi ve İletişim Teknolojileri Telekom İnternet	Kalifiye İşgücü Bilgi Yoğun Mesleki Yetenekler	Uluslararasılaşma İhracat / Küresel Satışlar Yatırım İşletme Kültürü Doğrudan Yabancı Yatırımın Yapısı Yenilik Patentler Ar – Ge Düzeyi Araştırma kurumları ve üniversiteler İşletmelerin bu kurumlarla bağlantıları Yayımla Etkileri
Bilgi Altyapısı Eğitim tesisleri		Yönetim ve Kurumsal Kapasite Sermayenin Elde Edilebilirliği Uzmanlaşma Rekabetin Yapısı
Yaşanan Yerin Kalitesi Konut Doğal Çevre Kültürel Çevre Güvenlik		

Kaynak: Gardiner,B, 2003, Regional Competitiveness Indicators for Europe - Audit, Database Construction and Analysis, Regional Studies Association International Conference,Pisa.

BÖLGESEL POLİTİKALARDA PARADİGMA DEĞİŞİMİ

Merkezi bir kurum tarafından yürütülen (top-down) geleneksel bölgesel politikalar, gelirin yeniden dağılımı yoluyla az gelişmiş bölgelerin mali yapısının, istihdam kaynaklarının ve altyapısının desteklenmesine ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının kaldırılmasına yönelik dengeli ekonomik kalkınma anlayışına dayalıdır.

Bu politikalar, küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni koşullara uyum sağlamada yetersiz kalmıştır ve dengeli bir biçimde birçok bölgeye dağıtılan büyük miktarda devlet yardımı ekonomik ivmeyi sağlamada istenen sonuçları yaratmamıştır. Öncelikli olarak belirlenen az sayıdaki bölgeye yönelik daha seçici bir yeniden dağıtım politikası da zorluklarla karşılaşmış, çıkar çatışmalarına yol açmış ve bölgeleri bu tür bir rekabetle yormuştur; ancak kazananlar için bile beklenen yeter-

lilikte bir getiri sağlayamamıştır. Sonuçta, devlet yardımlarının uzun dönemdeki faydası sorgulanmaya başlanmıştır. Yardımların; bölgeleri pasifleştirdiği, girişimciliği baskıladığı, ekonomik yatırımı çekmiş olmasına rağmen yatırımın nitelik ve derinliğini artırmadığı yönünde eleştiriler gelmiştir. Bu sorunlar, bölgesel politikalarda yeni bir paradigma arayışına yol açmış, ve sonuçta bölgelerin rekabet gücünü arttırmaya odaklanan yeni bir paradigma geliştirilmiştir (Pezzini 2003).

İçsel büyüme kuramına dayalı bu yeni paradigmaya göre bölge, kullanılmayan birçok kaynağın bulunduğu, ekonomik bir varlıktır ve bölgesel kalkınma, kurumsal bir alt yapının oluşturulması ve bu alt yapının kullanılmayan kaynakları harekete geçirmesi ile gerçekleşir. Yeni paradigmada, bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, bölge dışından yatırımcıların çekilmesi, karar verme sürecinin desantralizasyonu, bölgeye özgünlük, insan sermayesi, sosyal sermaye, yerel iş kültürü, bilgi transfer networkleri, üretim faktörleri ve sisteminin kalitesi, bölgesel deneyimlerden öğrenme, yenilikler gibi kavramlar, ön plana çıkmıştır. (Ertugal, 2005a, Ertugal, 2005b)

OECD kaynaklarında bölgesel politikadaki yeni paradigmanın strateji, hedef, araç ve aktörlerini şu şekilde belirtilmektedir;

Strateji: Bölgesel gelişme politikaları, mekansal özellikler göz önünde tutularak hazırlanmış entegre kalkınma stratejilerine dayalı olmalıdır. Yenilik yaratma kapasitesi belirlenerek, girişimcilik artırılarak ve insan sermayesi ve sosyal sermaye geliştirilerek, bölgelerin rekabet gücü artırılmalıdır.

Hedefler: Bölgesel politikalar sadece geri kalmış bölgelere yönelik olmamalıdır. Bu bölgeler kadar gelişmiş bölgeler de politika hedefleri içinde yer almalı ve bu bölgelerin rekabet avantajı korunmaya ve artırılmaya çalışılmalıdır.

Araçlar: Doğrudan yardımlar bölgede uzun süreli kalkınma etkilerini ortaya çıkarmayabilir hatta bu etkilerin gelişmesini engelleyebilir. Bu nedenle bu tip yardımlar bölgenin kaynaklarını harekete geçirerek sürdürülebilir bir gelişme sürecini başlatacak ve rekabet gücünü artıracak politikalarla uyumlu olmalıdır. Bu doğrultuda kamu yatırımlarının spesifik hedefleri arasında; geleneksel altyapı yatırımları (havaalanı, otoban vs.), bilim ve teknoloji parkları, araştırma enstitüleri, teknoloji merkezleri tarafından sağlanan hizmetlerin geliştirilmesi yer almalıdır.

Aktörler: İzlenen politikaların tasarımı, uygulanması, denetimi aşamalarına o bölgede yaşayanların katılımı ve şeffaflık/sorumluluk ilkeleriyle bütünleştiren yönetim anlayışı sağlanıp, top-down yaklaşım terk edilmelidir.

OECD rekabet gücünü artırmaya yönelik bölgesel politikaları; Kırsal Bölge, Orta Düzeyde Gelişmiş Bölge ve Metropol Bölge olmak üzere üç düzeyde incelemektedir.

Bölgesel politikalarındaki paradigma değişimi AB bölgesel politikalarına da yansımıştır. AB bölgesel politikalarının gelişimini, üç dönem altında incelemek mümkündür.

Birinci dönem, merkeziyetçi planlamanın, imalat sektörünün ve fiziksel sermaye yatırımlarının bölgesel kalkınmanın temeli olarak kabul edildiği 1980 öncesi dönemdir. Bu dönemde büyük ölçekli imalat sanayi üretiminin kalkınmanın motoru olduğu ve bölgesel politikaların büyük ölçüde bölgeye sermayenin çekilmesi ve geniş ölçekli üretimin ihtiyacı olan fiziksel altyapının geliştirilmesine dayalı olduğu, kabul edilmiştir.

İkinci dönem 1980 sonrasında başlayan ve 1988 yılında bölgesel politikalara ilişkin reformlarla hız kazanan dönemdir. Bu dönemde içsel büyüme yaklaşımına doğru bir kayma olmuştur. 1988 yılında, yapılan yapısal reformlar kapsamında, AB bölgesel politikalarında yeni düzenlemelere gidilmiş ve yapısal fonlara ilişkin dört temel kural belirlenmiştir. AB bölgesel politikalarının ana mekanizmalarını oluşturan bu kurallar:

- Ortaklık (AB’ de, hem ulusal ve bölgesel düzeydeki ve hem de sosyal ve ekonomik ortaklar arasındaki işbirliği),
- Programlama (tüm projelerin sosyal ve ekonomik uyumu sağlamaya yönelik kalkınma stratejisi ile bağlantılı olması),
- Yoğunlaşma (kaynakların dağılımında en çok ihtiyacı olan bölgelere öncelik verilmesi) ve
- Tamamlayıcılık (yapısal fonların ulusal düzeydeki yapısal harcamaları tamamlayıcı nitelikte olması, onların yerini almaması), olarak tanımlanmıştır.

Bunlar arasından Ortaklık ilkesi, yerel ve bölgesel kurumların, yapısal fonlara ilişkin konularda topluluk ve ulusal otoriteler ile yakın bir işbirliğini gerektirir. Bu nedenle 1988 düzenlemeleri ile ilk kez, yerel ve bölgesel otoriteler, kaynak tahsisinde en etkin araç olarak belirlenmiştir. Bu şekilde daha önceki rolleri danışmanlıkla sınırlı olan bölgesel otoriteler, bölgesel planların hazırlanması ve uygulanmasında etkin rol almaya başlamıştır. 1993 yılında yapılan yeni düzenlemeler ile, ortaklık ilkesi ekonomik ve sosyal ortakları da içine alacak şekilde (ticaret sendikaları, ticaret ve sanayi birlikleri çevre grupları vs.) genişletilmiştir.

Üçüncü dönem ise günümüz bilgi ekonomisinde bölgesel gelişmeyi sağlayacak bileşenlerin esas alındığı dönemdir. 18 Şubat’ta 2004’te, Avrupa Konseyi 2007–2013 dönemi için uyum politikalarının vizyonunu tanımlayan “Yeni Uyum Ortaklığı: Yakınsama, Rekabetçilik ve İşbirliği” başlığını taşıyan üçüncü ekonomik ve sosyal uyum raporunu kabul etmiştir. Yeni dönemdeki yakınsama önceliğinin amacı, az gelişmiş bölgelerin, büyüme ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve bu şekilde gelişmiş bölgelere ekonomik yakınsamalarının hızlanmasıdır. Büyüme

ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi, beşeri ve fiziksel sermayeye yatırım yapılması, bilgi toplumunun geliştirilmesi ve yenilikler, ekonomik ve sosyal değişim uyumun teşvik edilmesi, çevrenin korunması ve iyi yönetişimin sağlanması, yoluyla gerçekleşecektir. Yakınsama amacı, öncelikle kişi başına düşen geliri AB ortalamasının %75'nin altında olan bölgelere yöneliktir.

AB bölgesel politikalarının 2007-2013 dönemi için belirlenen ikinci önceliği, bölgesel rekabet edebilirlik ve istihdam ile ilgilidir. Bu önceliğin amacı, az gelişmiş üye ülke ve bölgelerin dışındaki bölgelerde, ekonomik değişimin sağlanmasıdır. Bu önceliğe ilişkin hedefler, sözkonusu bölgelerin rekabet gücünü ve yatırımcılar için çekiciliğini artırmak ve iş gücüne daha çok ve daha iyi iş olanaklarının yaratılmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Yeni dönemin üçüncü önceliği Avrupa bölgesel ortaklığıdır. Bu önceliğin amacı, Birlik içerisinde uyumlu ve dengeli bir kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu amaçla, bölgeler arasında sınır ötesi, uluslararası ve ulusal düzeydeki işbirliğinin geliştirilmesine yönelik projeler geliştirilecektir.

YENİ BÖLGESEL POLİTİKALARDA METROPOL BÖLGELERİN ÖNEMİ

Bazı alanlarda hem rekabet hem de işbirliği içerisinde olan firmalar, sofistike tedarikçiler, kaliteli yabancı sermaye yatırımları, bilim parkları, geniş akademik bir topluluk, meslek odaları, kalkınma ajansları gibi kurumların bulunduğu **metropol bölgeler**, bilgi parçalarına ulaşmada sahip oldukları olanaklar nedeniyle, özellikle yüksek ve yüksek/orta teknoloji grubunda üretim yapan firmalar için kuruluş yeri seçiminde tercih nedenidirler. Bu bölgeler sahip oldukları geniş bilgi havuzu nedeniyle bilgiye dayalı artan getirinin ve dolayısı ile firma ve bölge için sürdürülebilir rekabet avantajının kaynağıdır.

Ölçek ekonomileri veya ölçeğe göre artan getiri kavramları; bir firmanın ürettiği çıktı miktarı artarken birim çıktı başına ortalama maliyetlerinin azaldığı bir durumu ifade eder. Bu durum, aşağı doğru eğimli ortalama maliyet eğrisi ile ifade edilir. Scitovsky (1954), ortalama maliyetlerdeki düşüşün kaynaklarını açıklayabilmek için ölçek ekonomilerini, içsel ve dışsal olarak ikiye ayırmıştır.

İçsel ölçek ekonomilerinde ortalama maliyetlerdeki düşüş, firmanın kendi üretim düzeyindeki artıştan kaynaklanır. Firmanın üretimin düzeyi artırdıkça ölçek ekonomilerinden daha fazla yarar sağlar ve küçük firmalar üzerindeki maliyet avantajı daha da artar.

Dışsal ölçek ekonomilerinde ise; ortalama maliyetlerdeki düşüş, endüstrinin tümünde meydana gelen bir çıktı artışından kaynaklanır. Bu üretim artışının iki önemli etkisi bulunmaktadır. Birincisi, endüstride üretim miktarının artması firmanın üretim kararını değiştirmesine neden olacak şekilde piyasadaki fiyatları etkilemesidir. Yerel piyasanın uzmanlaşmış girdi ve işgücü açısından geniş olması

firmanın ortalama maliyetlerinin düşmesine yol açar. İkincisi ise endüstri çapında çıktı artışının, her bir firma için girdiler ve çıktı arasındaki teknolojik ilişkiyi değiştirmesidir. Dolayısıyla firmanın üretim fonksiyonunu da etkiler. Endüstri çıktısındaki bir artış, her bir firma için pozitif bilgi yayılımını sağlayacak bilgi birikimini artırır, bu da firmaların üretimlerini artırmasına ve bilgiye dayalı artan getirilerin yaratılmasını sağlar (Brakman, Gretsen, Marrewijk, 2003:26).

Belirli endüstrilerde büyük çaplı üretimin gerçekleştiği dolayısı ile hem rekabet hem de işbirliği içerisinde olan firmaların, sofistike tedarikçilerin, kaliteli yabancı sermaye yatırımlarının ve bunun da ötesinde, bilim parkları, geniş akademik bir topluluk, meslek odaları, kalkınma ajansları gibi kurumların faaliyet gösterdiği metropol bölgeler dışsal ölçek ekonomilerinin kaynağıdır. Bu bölgelerde firmalar, geniş bilgi tabanı şeklindeki yerel dışsallığın faydalarını, içselleştirirler. Başka bir deyişle, bu tip bölgelerde daha fazla bilgi (kodlanmış ve örtük bilgi) parçasına ulaşabilen firmalar, daha fazla yeni bilgi kombinasyonu (yeni ürün, süreç, pazar vs.) oluşturma ve dolayısı ile artan getiri yaratma fırsatı elde ederler. Burada sözü edilen artan getiri üretim miktarsal ölçeği ile ifade edilen artan getiri değil, bilgiye dayalı artan getiridir.

Bilgiye dayalı artan getiri, “Bilginin Bölünmezlik” özelliğinden, -bilgi parçalarının bütünlülüğü, tamamlayıcılığı- kaynaklanmaktadır. Bilginin bu özelliği, yeni bilginin yaratılması süreci ile yeni bilginin kullanılması sürecinde farklılık göstermekte ve bu iki durum iki farklı artan getiri şeklinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yeni bilginin yaratılması süreci

Yeni (teknolojik) bilgi yaratabilmek, bu sürecin girdileri olan ve birbirini tamamlayan farklı bilgi parçalarının tanımlanıp, entegre edilmesine bağlıdır. Geçmiş ve bugüne ait bilgi parçalarının yeniden kombinasyonu, yeni bilginin yaratılmasında anahtar role sahiptir. Bu sürece ilişkin verilebilecek en güzel örneklerden biri, otomobil sanayidir. Rekabet gücü yüksek bir otomobilin etkin üretimi, makine, elektrik, elektronik, kimya mühendisliği ile plastik, bilgi ve haberleşme, robot teknolojileri gibi çok sayıda alana ait bilgi parçalarının bütünleşmesiyle ortaya çıkan yeni bir kombinasyonun sonucudur. Bu süreçte girdiler ile çıktılar arasındaki ilişkinin, üretim sürecine sokulabilecek girdilerin çeşitliliği ile biçimlendiği, özel bir artan getiri türü söz konusudur. Çeşitli bilgi parçalarının bütünleşmesi sırasında ortaya çıkan sinerjik etki, “bütünün parçalarının toplamından daha fazla olmasına” (knowledge supermodularity), yol açar.

Yeni bilginin kullanılması süreci

Bu süreçte bilginin bölünmezliği, yeni bir (teknolojik) bilgi parçasının, farklı ürün ve süreçlerinde kullanılmasıyla ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Çıktıların çeşitliliği arttıkça veya kullanım alanı arttıkça, yeni bilgi parçasının yarattığı ekonomik etkiler de artmaktadır.

Örneğin, bio-teknoloji alandaki gelişmeler, gıda, tarım, ilaç, kozmetik gibi birçok alanda uygulanırken, bilgi ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmeler hemen her ürün ve süreçte kullanılmaktadır. Bu süreçteki artan getirinin kaynağında, diğer süreçten farklı olarak, çıktılarının çeşitliliği vardır. Aynı bilgi havuzunu paylaşabilen (joint-use) faaliyetlerin çeşidi ve yeni teknolojilerin uygulanma olanakları ne kadar fazla ise, birim maliyetler de o kadar düşmektedir. Ortak kullanım nedeniyle ortaya çıkan bu avantajlı durum (economies of scope), bu süreçteki artan getiri şeklindedir.

Artan getiriye ortaya çıkararak geniş bilgi tabanını -farklı konularda uzmanlaşmış ekonomik faaliyetler, geniş bir akademik topluluk, bilim parkları vs.- bölgenin küresel ölçekte rekabet gücü kazanmasında önemli bir rol oynar. Bu nedenle bilgiye dayalı sanayileri ile küresel ölçekte rekabet gücüne sahip metropol bölgelerin geliştirilmesi, ulusal düzeyde sürdürülebilir büyüme politikasının en önemli araçlarından bir tanesidir.

Örneğin Türkiye için bilgiye dayalı artan getirilerin yaratılmasında önemli bir potansiyele sahip olan İstanbul, Ankara ve İzmir imalat sanayine baktığımızda, Ankara hariç, anahtar sanayilerin işyeri ve çalışan sayısı ile yaratılan katma değer açısından OECD sınıflamasına göre, düşük ve orta teknoloji sanayilerde yoğunlaştığı aşağıdaki tablolarda görülmektedir (OECD, Kaya 2006).

Tablo 2. İstanbul İmalat Sanayi Toplamında Anahtar Sanayiler (%)

	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	Katma Değer
Yüksek Teknolojili Sanayi	2,82	7	18,25
Orta-Yüksek Teknolojili Sanayi	9,6	9,86	11,28
Orta-Düşük Teknolojili Sanayi	11,26	7,9	5,45
Düşük Teknolojili Sanayi	43,01	42,53	26,46

Tablo 3. Ankara İmalat Sanayi Toplamında Anahtar Sanayiler (%)

	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	Katma Değer
Yüksek Teknolojili Sanayi	2,71	6,84	10,61
Orta-Yüksek Teknolojili Sanayi	15,08	17,92	19,49
Orta-Düşük Teknolojili Sanayi	11,31	9,77	7,68
Düşük Teknolojili Sanayi	13,19	10,7	11,94

Tablo 4. İzmir İmalat Sanayi Toplamında Anahtar Sanayiler (%)

	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	Katma Değer
Yüksek Teknolojili Sanayi	0,88	0,43	0,09
Orta-Yüksek Teknolojili Sanayi	12,73	15,52	9,4
Orta-Düşük Teknolojili Sanayi	6,86	7,48	42,41
Düşük Teknolojili Sanayi	9,89	21,07	14,45

SONUÇ

Küreselleşme bölgesel politikalarda yeni bir paradigma arayışına yol açmış ve sonuçta bölgelerin rekabet gücünü arttırmaya odaklanan yeni bir paradigma geliştirilmiştir. Yeni paradigmada, bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, bölge dışından yatırımcıların çekilmesi, karar verme sürecinin desantralizasyonu, bölgeye özgünlük, insan sermayesi, sosyal sermaye, yerel iş kültürü, bilgi transfer networkleri, üretim faktörleri ve sisteminin kalitesi, bölgesel deneyimlerden öğrenme, yenilikler gibi kavramlar, ön plana çıkmıştır. Bugün birçok ülkede söz konusu kavramlar çerçevesinde bölgelerin gelişmişlik farklılıkları göz önünde bulundurularak hazırlanan farklı bölgesel politikalar ile bölgelerin rekabet gücü artırılmaya çalışılmaktadır. Bu yeni dönem bölgesel politikalarda az gelişmiş veya önemli sosyal ve ekonomik sorunları bulunan bölgeler kadar, metropol bölgelerin de rekabet gücünün artırılmasına önem verilmektedir.

Metropol bölgeler ulusal ekonomik büyümenin motoru ve bilgi kaynaklarının, öğrenmenin ve artan getirinin merkezidirler. Artan getiriyi ortaya çıkaran geniş bilgi tabanı- farklı konularda uzmanlaşmış ekonomik faaliyetler, geniş bir akademik topluluk, bilim parkları vs- bölgenin küresel ölçekte rekabet gücü kazanmasında önemli bir rol oynar. Geniş bir bilgi tabanı ilk aşamada büyük çapta üretim yapan ve farklı bilgi parçalarını bir araya getirerek katma değeri yüksek ürünler üreten firmaların bölgeye çekilmesini sağlar. Gelen her yeni firma bilgi havuzunun genişlemesine yol açar. Bilgi tabanının genişlemesiyle birlikte bu bilgi tabanına dayalı uygulama alanları artar ve sonuçta yerel endüstriyel faaliyet çeşidi çoğalır.

Bir incubator haline dönüşen bu bölgeler özellikle farklı alanlarda faaliyet gösteren ve katma değeri yüksek ürünler üreten KOBİ'lerin kurulması yönünde önemli bir teşvik sağlar. Tüm bu süreçler göz önüne alındığında, metropol bölgelere yönelik kalkınma politikaları oluşturulurken, var olan bilgi havuzunu güçlendirecek yönde bir strateji belirlenmesi çok önemlidir. Çünkü küresel ölçekte ve bilgiye dayalı sanayileri ile rekabet gücüne sahip metropol bölgelerin geliştirilmesi, ulusal düzeyde sürdürülebilir büyüme politikasının en önemli araçlarından bir tanesidir.

Örneğin Türkiye için bilgiye dayalı artan getirilerin yaratılmasında önemli bir potansiyele sahip olan İstanbul, Ankara ve İzmir imalat sanayine baktığımızda, Ankara hariç, anahtar sanayilerin işyeri ve çalışan sayısı ile yaratılan katma değer açısından OECD sınıflamasına göre, düşük ve orta teknolojlili sanayilerde yoğunlaştığını görmekteyiz (OECD, Kaya 2006).

Bu nedenle bugün Türkiye’de kalkınma ajansları kurulurken, üzerinde durulması gereken en önemli konulardan bir tanesi, ajanslar tarafından geliştirilecek stratejik planlarda bölgenin sahip olduğu kaynakların, uzun dönemde bölgeye hangi düzeye (küresel/ulusal) rekabet gücü kazandırabilecek kapasitede olduğu ve buna göre önceliğe sahip olacak yatırım alanlarının yer alması çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- Amin, A. ve Thrift, N. (1996). “Living in the Global” .In A. Amin and N. Thrift (Ed.) *Globalization, Institutions, and Regional Development in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Antonelli, C. (1999). “The Evolution of the Industrial Organisation of the Production of Knowledge”. *Cambridge Journal of Economics*. 23:243-260.
- Antonelli, C.(2001). *The Microdynamics of Techonological Systems*. Routledge. London.
- Antonelli, C.(2003a). *The Economics of Innovation, New Techologies and Structural Change*. Routledge, London.
- Antonelli, C.(2003b). “Innovation and Urban Regions as National and International Nodes for the Transfer and Sharing of Knowledge”. *Regional Studies*. 37 (6/7):595-607.
- Asheim, B.T. ve Dunford, M. (1997). “Regional Futures”. *Regional Studies*. 31 (5). Ss: 445-457.
- Brakman,B. Gretsens,H. Marrewijk,C. (2003). *An Introduction to Geographical Economics*. Cambridge University Press.
- Bristow, G. (2005). “Everyone’s a ‘winner’: problematising the discourse of regional competitiveness”, *Journal of Economic Geography* 5 (2005) pp. 285–304
- Cambridge Econometrics (2003). *A Study of the Factors Determining Regional Competitiveness in the EU*. European Commission, Brussels.
- Cook, P. ve Kirkpatrick, C. (1997). ”Globalization, Regionalization and Third World Development”,*Regional Studies*. 31(1). 55-66.
- Dunning, J.H. (1988) “The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Possible Extensions”, *J. Int. Bus. Studies*, 19, 1-31.
- Dunning, J.H. (1994). “Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment”. *Transnational Corporations*. 3(1). Ss: 23-51.
- Erdut, Z. (1998). *Rekabetin İşgücü Piyasasına Etkisi*. İzmir. Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası.
- Ertugal E. (2005a), “Europeanisation of Regional Policy and Regional Governance: The Case of Turkey”, *European Political Economy Review*,3(1).

- Ertugal E. (2005b), "Strategies for Regional Development: Challenges facing Turkey on the Road to EU Membership", *Turkish Policy Quarterly* 23.10.2005.
- Gardiner, B. (2003). "Regional Competitiveness Indicators for Europe - Audit, Database Construction and Analysis". Regional Studies Association International Conference.Pisa.
- Gardiner, B., Martin, R. ve Tyler, P. (2004). "Competitiveness, Productivity and Economic Growth Across the European Regions". *Regional Studies*. 38(9):1045-1069.
- Hamdani, K. (1995). Introduction. In J. Dunning ve K. Hamdani (Ed.). *Globalization and Developing Countries*.Birleşmiş Milletler.
- Ivarsson, I. (1996). "Small Foreign-Owned Affiliates in Sweden: An Empirical Survey of Purchasing Performance".In C.Collis ve F.Peck (Ed.). *Industrial Restructuring: FDI and Regional Development*. London: Regional Studies Association.
- Kaya,A. (2006), "Regional Specialization and Location of Industrial Activity in Turkey",Paper Prepared for Regional Studies Association International Conference, 8th and 9th June 2006,Belgium.
- Kitson, M., Martin, R. ve Tyler, P. (2004). "Regional Competitiveness:An Elusive yet Key Concept?". *Regional Studies*. 38(9): 991-999.
- Kumral, N.(2001). *Doğrudan Dış Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma: Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği*. Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:2.
- Krugman, P.(1994). "Competitiveness: A Dangerous Obsession"., *Foreign Affairs*, Vol.73(2): 28-44.
- Pezzini, M. (2003). *Cultivating Regional Development: Main Trends and Policy Challenges in OECD Regions*, OECD.